

ЕКОНОМІЧНА ТА СОЦІАЛЬНА ГЕОГРАФІЯ

УДК 911.3:61(477)

DOI: <https://doi.org/10.25128/2519-4577.21.1.6>

Любомир ЦАРИК, Інна ПОПЛАВСЬКА

ОРГАНІЗАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ ОБЛАСТЕЙ ПОДІЛЬСЬКОГО РЕГІОНУ:
СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття присвячена визначенню сучасного стану функціонування та оцінки рівня збалансованості складових соціальної сфери областей Подільського регіону (Вінницька, Тернопільська, Хмельницька). Пропоноване дослідження є актуальним та своєчасним на етапі утвердження нової схеми адміністративного устрою та запровадження децентралізації і передачі повноважень регулювання складових соціальної сфери на рівень новоутворених територіальних громад.

З метою аналізу сучасного стану соціальної сфери областей Подільського регіону було підбрано систему 25-ти показників, які були згруповані в сім категорій. Обрані для співставлення показники мали як якісний, так і кількісний характер. В своєму одичному характері кожна окрема група показників відповідала за певну складову соціальної сфери. Видається доречним оцінювати елементи соціальної сфери в секторальному варіанті, що дозволить виявити сильні та слабкі позиції їх використання. В дослідженні поєднано та проведено бальні оцінку основних її складових – освіта, культура, медицина, житлове господарство, комунальні послуги, торгівельні послуги, зв'язок та рівень добробуту. Це дало можливість скласти цілісне уявлення сформованості соціальної сфери окремих обласних регіонів та всієї території Подільського регіону. Для кожної оціночної групи розроблено узагальнюючі висновки та рекомендації щодо їх вдосконалення.

Здійснене дослідження дозволяє визначити стратегічні напрямки розвитку соціальної сфери в Подільському регіоні загалом та окремих його областях. На цій основі можна розробляти програми регіонального розвитку соціальної сфери для потреб регіонального розвитку.

Ключові слова: Подільський регіон, геопросторова організація, соціальна сфера, освіта, культура, медицина, житлово-комунальне господарство, торгівля і масове харчування, комунікація.

Постановка науково-практичної проблеми. Актуальність та новизна дослідження. Суспільні зміни, які торкнулися сучасної України впродовж останніх десятиліть докорінно трансформують сприйняття просторового розвитку, насамперед його соціальної складової. Практика повсякденного життя забезпечує підвищений інтерес як до цієї сфери загалом, так і до окремих її складових зокрема. Це в свою чергу мотивує потребу розгляду даної проблематики як на регіональному (навіть локальному) рівні, так і на рівні держав та наддержавних утворень. Деталізація складових соціальної сфери є однією із заповорок формування успішної держави, яка прагне до рівня постіндустріальної. Таке твердження вимагає підвищеної уваги до стану сформованості та функціональності соціальної сфери. Нам видається актуальним здійснення такого дослідження на прикладі кількох обласних регіонів, що відзначаються рисами територіальної єдності.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Проблемами вивчення соціальної сфери на сучасному етапі займаються як вітчизняні, так і закордонні науковці, що в котре підтверджує, що саме цей сектор господарства зазвичай визначає рівень добробуту населення та комфортність умов проживання. Л. Немець в своїх дослідженнях виокремлює

аспекти об'єкту дослідження соціальної сфери (соціальний, територіальний, відношення, динаміки та руху), які дозволяють твердити про її націленість на формування соціально комфортного середовища [10]. Я. Олійник та А. Степененко оцінюють роль територіальних спільнот для організації соціального простору [6]. Суттєві теоретичні та прикладні напрацювання в цій царині також зробили В.І. Куценко та Я.В. Остафійчук [4]. З позиції оцінки соціальної мобільності урбаністичних центрів України цю проблему розглядають Г.П. Підгрушний та К.В. Мезенцев [8]. Серед закордонних науковців в останні десятиліття спостерігається суттєвий поступ досліджень в цьому напрямку. Якщо в кінці 90-х рр. ХХ ст. – поч. ХХІ ст. основна увага приділялась вивченню мікромасштабів явищ соціального спрямування (Bontis, 2004) [16], то на початку ХХІ ст. починається період розширення просторів дослідження до регіонів та держав (Stahle, 2008; Cooke, 2005) [21, 17]. Найчастіше ця сфера наукового інтересу передбачає використання регіонального ендогенного потенціалу та оцінка конкурентних переваг (Shiima, 2008; Malhotra, 2008) [20].

Актуальними є регіональні дослідження функціонування соціальної сфери на прикладі великих регіонів України – Київського Придніпров'я – І.В. Гукалова, С.А. Покляцький [1,

2], Карпатсько-Подільського – І.В. Поплавська, А.В. Кузишин [3, 7, 18, 19].

Мета, завдання та методи дослідження. Метою проведеного дослідження є визначення сучасного стану функціональності елементів соціальної сфери областей Подільського регіону та визначення перспективних напрямків їх застосування в умовах децентралізації.

Для визначення сучасного покомпонентного аналізу соціальної сфери ми обрали методику ранжування областей Подільського регіону за показниками функціонування її елементів.

За основу було взято методику, запропоновану А. Кузишином для подібного аналізу більш масштабного простору і на вищому рівні [19] з нашими модифікаційними підходами. При характеристиці кожного проаналізованого елементу соціальної сфери регіону присвоюється відповідний ранг (від 1 до 3), за показником, який займає область (ранг є вищим за умови вищого відповідного абсолютного показника). Менша кількість балів забезпечує кращу рейтингову позицію.

В ході формування матриці було використано кілька блоків-критеріїв, які були відповідним чином погруповані: 1 – *освітня сфера*, в межах якої аналізувалась охопленість дітей дошкільними закладами; кількість учнів загальноосвітніх навчальних закладів у розрахунку на 10 тис. населення; кількість учнів, слухачів професійно-технічних навчальних закладів у розрахунку на 10 тис. населення; кількість студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 тис. населення; 2 – *культурна сфера*, аналіз складових якої проводився за показниками забезпеченості населення бібліотечними фондами на 100 осіб; забезпеченість населення кількістю місць у клубних закладах на 100 осіб; відвідуваність населенням музейних закладів на 100 осіб; відвідуваність населенням театрів на 100 осіб; відвідуваність населенням концертних заходів на 100 осіб; 3 – *сфера охорони здоров'я* оцінювалась за забезпеченістю населення лікарями у розрахунку на 10 тис. населення; забезпеченістю населення середнім медичним персоналом у розрахунку на 10 тис. населення; забезпеченістю населення лікарняними ліжками у розрахунку на 10 тис. населення; плановою ємністю амбулаторно-поліклінічних закладів у розрахунку на 10 тис. населення; 4 – *житлово-комунальне господарство* розглядалось з позиції забезпеченості житловими площами; оцінкою показника рівня благоустрою в приватних помешканнях; 5 – *торгівля і масове*

харчування за критеріями забезпеченості торговельними площами; роздрібний товарообіг підприємств на одну особу (тис. грн); роздрібний продаж алкогольних напоїв на одну особу (л); 6 – *зв'язок* за показниками кількості абонентів мобільного зв'язку; кількості абонентів кабельного зв'язку; частки домогосподарств, що мають доступ до інтернету; 7 – *рівня доходів населення*, які оцінювались за показниками середньомісячної номінальної заробітної плати працівників; поляризицією доходів населення відносно пересічноукраїнського показника; структурою сукупних витрат домогосподарств. Загалом 25 показників були погруповані у відповідні блоки з метою проведення ранжування.

В результаті проведеного аналізу було використано метод кластеризації шляхом багатомірного статистичного аналізу. На основі узагальнення показників блоків-критеріїв було сформовано алгоритм оцінки функціонування соціальної сфери областей Подільського регіону.

Викладення основного матеріалу.

Сучасна соціальна орієнтація української держави традиційно вимагає скрупульозного ставлення до цієї складової суспільної організації території як серед управлінців, так і на рівні наукових розвідок.

До об'єктів соціальної сфери загального призначення відносяться освітні, медичні, культурно-побутові заклади, а об'єктами спеціального призначення ті, що спеціалізуються на обслуговуванні мало захищених та незадатних осіб тощо та наданні соціальної допомоги.

Територія дослідження визначена в межах Вінницької, Хмельницької та Тернопільської областей. Досить усталені господарські, працересурсні та інформаційно-комунікативні зв'язки варто вважати сильною стороною такої співпраці. Відомо, що з ретроспективної позиції ці обласні регіони формувались не як єдина територіальна одиниця, адже державницькі інституції різних епох сформували для них певну відособленість. Ще один цікавий чинник, який відобразився на формуванні цього загалом єдиного просторового утворення – етнічний. Переселенська політика вже згаданих держав попередніх історичних періодів неодноразово була спрямована на міксування місцевого (етнічно українського) населення та сприяла появі тут етнічних росіян, молдаван, поляків та представників інших національностей, що однозначно вплинуло на спосіб господарювання загалом і на формування соціальної сфери зокрема. Не варто також відкидати

вплив власне географічного положення території, що сформувало загалом аграрний характер її використання та відповідний каркас населених пунктів.

Сьогодні нам видається доречним оцінювати елементи соціальної сфери в секторальному варіанті, що дозволить виявити сильні та слабкі позиції їх використання в світлі територіально-адміністративної реформи, яка передає широкі повноваження щодо організації соціального простору місцевим органам влади – територіальним громадам. Тому використання територіальної прив'язки є ключовим моментом такого дослідження.

Територіальні відмінності у рівні розвитку та структурі соціальної сфери є її характерною рисою. Сучасні дослідження підтверджують значно вищий рівень її розвитку і ширшу галузеву структуру у міських населених пунктах порівняно з сільською місцевістю, в економічно більш розвинених промислових регіонах порівняно з менш розвинутими аграрними [19, с. 151].

Однією з базових складових соціальної сфери є освітня, яка забезпечує формування освіченого соціуму та є умовою збереження інтелектуального суспільства. Ключовими показниками, що характеризують цей напрямок соціальної сфери є якісні характеристики освітнього простору досліджуваної території, наприклад охопленість дітей дошкільними закладами, кількість учнів у загальноосвітніх навчальних закладах у розрахунку на 10 тис. осіб, кількість учнів професійно-технічних навчальних закладів у розрахунку на 10 тис. осіб, кількість студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації у розрахунку на 10 тис. осіб. Такі показники дозволяють оцінити стан освітнього середовища в певній території. Впродовж 1995-2019 рр. в областях Подільського регіону зростає показник охопленості дітей дошкільними закладами (від 31 дошкільняти / 100 дітей відповідного віку в 1995. р до 64 дошкільняти / 100 дітей відповідного віку в 2018 р.), що навіть перевищувало пересічноукраїнський показник починаючи від 2010 р. [11, с. 115; 13, с. 111]. Дещо вищий показник забезпеченості властивий для Хмельницької та Вінницької областей. В період від 1995 р. і до 2014 р. кількість учнів загально-освітніх навчальних закладів у розрахунку на 10 тис. осіб скорочувалась (від 1464 до 1039 учнів на 10 тис. населення) і лише в 2016 р. намітилась тенденція збільшення числа учнів в розрахунку на число мешканців (1067 учнів на 10 тис. населення). [3, с. 65-66]. В 2019 р. на 10 тис. населення вже припадало 1075 учнів. В середньому по Україні цей

показник є значно нижчим, що варто вважати позитивною тенденцією. Впродовж 2000-2019 рр. відзначається скорочення кількості учнів професійно-технічних навчальних закладів у розрахунку на 10 тис. осіб від 104 до 73 учнів (але варто відзначити, що ці показники є значно вищими, ніж в Україні загалом). Найвищий показник властивий для Вінницької області (у 2016 р. – 87 учнів професійно-технічних навчальних закладів у розрахунку на 10 тис. осіб, 2019 – 77). Цікавими є показники студентів ВНЗ в Подільському регіоні в розрахунку на 10 тис. осіб. Впродовж 2000-2006 рр. спостерігався ріст числа студентів, але в подальші навчальні роки їх число зменшувалось швидше, ніж в Україні загалом – в 2019 р. – 295 студентів на 10 тис. населення, що на 15 % нижче від пересічно-українського; хоча в межах Тернопільської області він загалом відповідає пересічно-українському [11, с. 97; 13, с. 95].

З позиції комплексної оцінки освітньої сфери Подільських областей можна стверджувати, що найбільш сформованою ця складова соціальної сфери є в Тернопільській та Вінницькій областях, але загалом слід відзначити, що відчуваються проблеми за окремими складовими оцінки забезпеченості розвитку освітнього середовища, або невисока ефективність їх функціонування (табл. 1). Співставляючи регіональні показники та пересічноукраїнські можна констатувати, що на даній території завжди були вищими показники охопленості дітей дошкільними закладами, також вищою була кількість учнів в загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах. Водночас останніми роками відзначається скорочення числа студентів в закладах вищої освіти більш швидкими темпами, ніж в Україні загалом (тут суттєво відчувається відтік студентів до європейських, насамперед, польських навчальних закладів).

Реформа адміністративно-територіально-го устрою та освітня реформа знайшли своє відображення в сфері організації освітнього середовища областей Подільського регіону. Як свідчить світовий досвід, в основі децентралізованої системи управління освітою лежить концепція фінансування в розрахунку на одного учня (метод розподілу бюджетних коштів). Місцеві органи з центрального бюджету отримують фіксовані суми фінансування залежно від кількості учнів. Розрахунок коштів відбувається по формулі з використанням ряду коефіцієнтів, що забезпечують справедливість по відношенню до учнів із різними потребами. Перехід до фінансування в розрахунку на

одного учня відбувається паралельно з принципом «гроші ідуть за дитиною» [9, с. 12]. З метою підвищення рівня надання послуг освітнього характеру слід приділити увагу наступним компонентам:

– деконцентрація – передача центральним міністерством частину повноважень органам територіального самоврядування на регіональному та місцевому рівні, однак ці зберігають пряму підпорядкованість центральній адміністрації;

– децентралізація система у якій управління школами і відповідальність за прийняття більшості управлінських рішень перекладається з центрального уряду на рівень місцевого самоврядування, а частина завдань може бути передана у вигляді доручень;

– делегування повноважень школам, тобто передача керівним органам частини повноважень щодо прийняття рішень самій школі у ситуації, коли юридична відповідальність залишається на вищому рівні [9, с. 12].

Середня освіта в областях Подільського регіону, як і в Україні загалом, починаючи з 2015 року, фінансується за рахунок освітньої субвенції, що розраховується відповідно до чисельності учнів. У формулі розрахунку освітньої субвенції використовується ряд коефіцієнтів, що дозволяють врахувати регіональні особливості, наповнюваність класів тощо. З того ж 2015 р. дозволено укрупнювати та реорганізовувати загальноосвітні навчальні заклади. На початок 2021 року в межах Тернопільської області функціонувало 35 опорні заклади та їх 70 філій (в них навчалось 14,7 тис. школярів), в Хмельницькій області – 33 таких навчальних закладів та 65 філій (загальна кількість учнів – 12,9 тис. осіб), Вінницькій – 64 опорні школи та 84 філії (число учнів – понад 30,5 тис. осіб) [22]. Таким чином, на області досліджуваного регіону припадає майже 13 % опорних шкіл України, в яких навчається понад 12 % учнів. Це важливі показники, адже згідно з освітньою реформою, що триває в Україні саме школи такого типу мали б стати основою підготовки профільних та якісних випускників.

Сегмент послуг культурного спрямування охоплює установи і заклади, що продукують товари культурного призначення, пропонують духовні цінності для населення та ін. (бібліотеки, театри, клуби, музеї, кіностудії, телебачення, радіо, газетно-журнальні видавництва). Територіальне розосередження таких закладів продиктоване особливостями розселення людей: вища концентрація об'єктів культури завжди буде у значніших за кіль-

кістю населення поселеннях [3, с. 66]. Щоправда слід наголосити, що не завжди кількісні показники цієї сфери забезпечують її якісне функціонування. В областях Подільського регіону є понад 2,6 тис. бібліотек, 3,0 тис. Клубних установ і будинків культури [11, с. 240, 244; 13, с. 211, 212]. Для проведеного нами аналізу було обрано два напрямки – це наявність даних установ, які оцінювалися через показник забезпеченості населення певними закладами та відвідуваність населенням закладів культури й мистецтва, що поєднує кількісні та якісні показники, які формують комплексне уявлення про дану сферу.

Забезпеченість закладами культури, зокрема бібліотечними фондами та клубними установами в Подільському регіоні є вищим, ніж в середньому в Україні. В той час як з початку ХХІ ст. означені показники в Україні суттєво погіршуються, в межах досліджуваного регіону темпи падіння є дещо уповільненими. Зокрема, пересічний показник забезпеченості бібліотечними фондами в регіоні складає понад 720 примірників на 100 осіб. Впродовж 2000-2018 рр. процес погіршення показника забезпеченості бібліотечною літературою був найбільш яскраво помітний для Вінницької та Хмельницької областей (скорочення кількості примірників в розрахунку на число мешканців – до 25 %).

Якщо в середньому в Україні забезпеченість місцями в клубних закладах складає 10 місць на 100 осіб, то в даному регіоні він перевищує 15 (в Тернопільській області – 18, Хмельницькій області – 24). Позитивним варто відзначити той факт, що впродовж 2000-2018 р. показник забезпеченості місцями клубних закладів в практично в усіх Подільських областях залишився на рівні 2000 року. Безумовно, більш якісна картина оцінки даного показника була б за умови оцінки зайнятості місць та використання клубних закладів в розрізі обласних регіонів, та наразі подібна статистика недоступна.

Музейні установи Подільського регіону (91 установа, майже 18% від загальноукраїнського показника) представлені краєзнавчими, історичними, літературними та меморіальні. Основна їх кількість (і це природньо) розташована в обласних центрах, а серед областей загалом – в Тернопільській – 30. Показник відвідуваності музеїв в областях регіону є вищим (в 2018 р. – 48 відвідувань на 100 осіб), ніж в Україні загалом (39 відвідувань на 100 осіб) і продовжує зростати. [11, с. 158]. Обґрунтуванням такої позитивної тенденції є кількісний показник музеїв як таких і підвищення зацікав-

леності туристів та рекреантів до подібної форми відпочинку та розширення свого світогляду. Оцінюючи тренд відвідуваності музеїв за 2000-2018 рр, наголосимо, що в усіх без виключення областях спостерігався ріст зацікавлення до згаданих атракційних об'єктів (зокрема в Хмельницькій області цей показник зріс більш ніж в три рази).

Театральна діяльність не може вважатися ключовою як в сфері культури, так і в соціальній сфері регіону. Загальна кількість професійних театрів складає лише 9 одиниць. Щодо відвідуваності, то не зважаючи на усталений штамп, що населення західної України є поціновувачем театрального мистецтва, показники є нижчими, ніж в Україні – 11 відвідувань на 100 мешканців [11, с. 161]. Слід відзначити, що в даному показнику є значна туристична складова, адже багато українських та іноземних туристів вважають обов'язковим відвідування театрів в своїх туристичних програмах. Щодо оцінки динаміки відвідуваності центрів Мельпомени, найпозитивнішу динаміку впродовж 2000-2019 рр. демонструвала Хмельницька область (відвідуваність зросла практично в два рази).

Концертно-фестивальна діяльність сьогодні виступає невід'ємною складовою культурного дозвілля населення. Щоправда, в межах регіону спостерігаються досить суттєві коливання показників, що характеризують зацікавленість населення цим елементом організованого культурного дозвілля. Загалом в регіоні відзначається тенденція до росту зацікавлення концертними заходами серед населення – якщо в 2000 р. подібні заходи відвідувало 5 осіб на 100 місцевих мешканців, в 2018 р. цей показник зріс до 7. Але в розрізі областей спостерігаються суттєві коливання.

Таким чином оцінюючи рівень функціонування складових культурної сфери, слід відзначити, що найвищим він є в межах Хмельницької області, але в інших областях він також є досить збалансованим. Аналізуючи динаміку окремих показників культурної сфери, відзначимо, що від 2000 до 2018 рр. в областях Подільського регіону спостерігається їх відставання від пересічноукраїнського показника забезпеченості бібліотечними фондами але зростає показник забезпеченості місцями у клубних закладах, є інтерес до відвідування музеїв та зменшується відвідуваність театральних на концертних заходів.

Зазвичай децентралізація сфери культури розглядається крізь призму трьох її видів, або складових: ресурсної, географічної, адміністративної. Відповідно об'єктами, на які

спрямована децентралізація культурної сфери є: заклади культури; ресурси, що витрачаються на виробництво культурних благ; організації, які керують культурним життям.

Географічна децентралізація спрямована на надання населенню рівного доступу до культурних послуг. Географічна децентралізація передбачає розосередження установ і подій територією регіону, охоплення послугами інфраструктурних об'єктів культурної сфери сільської місцевості, відповідно до потреб місцевого населення. Основну роль тут відіграють об'єкти культурної спадщини, якими пишуться місцеві жителі і цікавляться туристи.

Історичні пам'ятки та знакові місця стають незамінним ресурсом для створення бренду певної території. Історичний дискурс географічної децентралізації культурної сфери свідчить про декілька підходів до її реалізації. Перший підхід передбачає ініціювання створення мережі установ культурної сфери центром та здійснення контролю за їх функціонуванням.

Лікувальна сфера включає систему медичних та оздоровчих установ, які забезпечують охорону здоров'я (профілактику захворювань, лікування), оздоровлення та відпочинок людей [3, с. 66]. У секторі охорони здоров'я в межах регіону зайнято 20 тисяч лікарів (понад 10 % від загальноукраїнського показника) та понад 31,5 тис. осіб середнього медичного персоналу (близько 10 % від загальноукраїнського показника). Для повної характеристики слід відзначити, що забезпеченість лікарями в досліджуваному регіоні – одна з найвищих у країні. Нажаль, в досліджуваних областях постійно збільшується частка хворих людей через несприятливі умови життя, нераціональне харчування тощо. Від 2000 р. до 2018 р. забезпеченість населення лікарями у розрахунку на 10 тис. осіб в Подільському регіоні зростала від 43 до 49 фахівців (в державі загалом цей показник суттєво нижчий) це може вважатися позитивною передумовою якісного функціонування медичної сфери. Високим рівнем забезпеченості населення відзначається наявність середнього медичного персоналу (понад 100 осіб на 10 тис. населення) та лікарняним ліжками (понад 77 одиниць на 10 тис. населення). Найвищі показники властиві для Терно-пільської області.

Проблемною є ситуація з плановою ємністю амбулаторно-поліклінічних закладів (всі медичні заклади, що ведуть амбулаторний прийом – поліклініки, амбулаторії, диспансери, поліклінічні відділення лікарняних закладів, лікарські пункти охорони здоров'я тощо). І

хоча ситуація покращується від 2010 р., загалом вона відстає від загальноукраїнських показників. Тільки в Вінницькій області регіону планова ємність амбулаторно-поліклінічних закладів є вищою від середнього показника в Україні.

Медична сфера за обраними критеріями має найвищий показник функціональності в Тернопільській області. Досить якісно медицина, виходячи із проаналізованих показників, може функціонувати в Хмельницькій області. Відзначимо, що сьогодні ця складова соціальної сфери також перебуває в умовах реформування. На 2018 р. тут було сформовано 11 госпітальних округів, які розраховані на обслуговування/закріплення майже 4,2 млн осіб [9, с. 42-43].

Українським у питанні реформування системи охорони здоров'я в Україні є проблема оптимізації медичної інфраструктури, оскільки відповідно до реформи бюджетної децентралізації, утримання медичних закладів відтепер переходить у безпосереднє підпорядкування органів місцевої влади. Це означає, що повноваження з розподілу коштів на потреби медичної інфраструктури переходять з центрального на територіальний рівень: органи місцевого самоврядування матимуть змогу самостійно визначати пріоритети для розвитку медичних закладів, підпорядкованих їхній компетенції і таким чином припинити змагатись за увагу центральної влади. Це дозволить створити конкурентні умови для оптимізації, утримання і розвитку закладів медичної інфраструктури та підвищення якості медичних послуг.

Задля формування єдиного медичного простору, оптимізації мережі медичних закладів і підвищення якості державних медичних закладів, а також покращення системи медичного забезпечення населення загалом розпочато створення госпітальних округів (ГО), які становлять собою функціональне об'єднання закладів охорони здоров'я, розміщених на відповідній території, що забезпечує надання вторинної (спеціалізованої) медичної допомоги населенню цієї території. Фактично госпітальний округ – це впорядкована на певній території мережа медичних закладів оптимальної кількості та складу, з раціональним розподілом навантаження на лікарів і максимально ефективним використанням медичного обладнання, яка відповідає практичним потребам і спроможності місцевої громади [9, с. 42-43].

Житлово-комунальне господарство задовольняє потреби людей у житлі, забезпечує функціонування житлових будинків, готелів,

невеликих підприємств і установ. Цей напрямок соціальної сфери забезпечує утримання та ремонт житлового фонду і комунальної інфраструктури [3, с. 67]. Житловий фонд в Подільському регіоні складає 115 млн. м² (понад 11 % житлового фонду держави). Традиційно міський житловий фонд має вищий рівень забезпечення газом, гарячим водопостачанням, водопроводом і каналізацією. 58 % житлового фонду регіону припадає на сільську місцевість. З метою поліпшення житлових умов населення сьогодні значна увага приділяється розвитку інвестиційного (за рахунок приватного інвестування) та індивідуального житлового будівництва. Середній показник забезпеченості житловими площами в регіоні є вищим (26,3 м²/особу), ніж в Україні загалом (22,9 м²/особу). Серед областей регіону найвищий показник забезпеченості житлом властивий для Вінницької (майже 30 м²/особу) та Хмельницької областей (27 м²/особу).

Комунальна інфраструктура виступає складовою житлово-побутових потреб населення та підприємств та охоплює електропостачання, тепlopостачання, газопостачання, водопостачання, каналізацію, займається благоустроєм та санітарним прибиранням території населеного пункту [3, с. 67-68]. Критеріями благоустрою житла виступають показники їх забезпеченості природним газом, каналізацією та централізованим водопостачанням. За показником забезпеченості природних газом найвищий показник властивий для Тернопільської та Хмельницької областей. Найкраще водопровідне, каналізаційне обслуговування та гаряче водопостачання постачання властиве для Тернопільської області, а централізоване опалення – в Тернопільській та Хмельницькій областях. Таким чином найвищі показники функціонування житлового-комунального господарства властиві для Тернопільської та Хмельницької областей.

Торгівельні послуги охоплюють підприємства роздрібною торгівлі і заклади масового харчування.

Найвищий показник забезпеченості торгівельними площами в розрахунку на число мешканців мають Тернопільська та Хмельницька області.

В структурі товарообігу в межах регіону на продовольчі товари припадає 65 %, непродовольчі – 35 % витрат. Найвищі показники роздрібного товарообігу на одну особу властиві для Вінницької області (15,5 тис. грн/особу, показник перевищує пересічноукраїнський), а найнижчий – в Тернопільській області (9,6 тис. грн/особу і це є один з найнижчих показників в

Україні). Поряд з традиційними підприємствами галузі розвивається мережа спеціалізованих магазинів, закладів харчування швидкого обслуговування.

Виходячи із показників, що характеризують сектор торгівлі та масового харчування, можна відзначити дуже незначну амплітуду між оцінюваними областями. Це дозволяє робити висновок майже однаковий рівень функціональності торгівельної сфери.

Ключовою складовою комунікаційного сектору виступає зв'язок. Він формується як єдність підприємств, ліній і вузлів, які забезпечують процес передачі інформації на відстань (т. зв. телекомунікації).

Серед областей Подільського регіону Вінницька область суттєво вирізняється за доступністю до нових форм та видів зв'язку на фоні інших обласних регіонів. Незважаючи на інтенсивність розвитку мобільного зв'язку впродовж перших двох десятиліть ХХІ ст., він мав суттєву позитивну динаміку лише в межах Вінницької області, в той час як в решті областей показник практично не змінювався за оцінюваний період. Кількість користувачів кабельного зв'язку в усіх областях регіону скорочується, що можна пов'язати з двома показниками – перехід на супутникове телебачення або використання більш доступних та недорогих технологій (частотні тюнери, інтернет-технології тощо). Власне інтернет-доступ є напрямком комунікативного зв'язку, що активно прогресує в усіх без виключення областях Подільського регіону.

Якщо ж оцінювати частку регіону від показника кількості абонентів мобільного зв'язку чи кількості абонентів кабельного телебачення України, то він дещо перевищує 10 %, що відповідає кореляційною показнику частки населення в загальноукраїнському показнику.

Доходи населення є одним з ключових напрямків, що дозволяють твердити про добробут населення. За показниками середньомісячної номінальної заробітної плати області Подільського регіону відносяться до таких, де вказаний показник є нижче середнього – Якщо в 2019 в Україні він складала 10,5 тис. грн, то в межах досліджуваної території – 8,7 тис. грн. (найнижчий показник був властивий для Тернопільської області – 8,3 тис. грн). Відповідно ця ж область має найвищий показник поляризації відносно пересічноукраїнського показника.

В структурі сукупних витрат домогосподарств Вінницької області ключову роль продовжують відігравати продовольчі витрати, на які припадає понад 45 % грошових витрат. На

непродовольчі витрати припадає в цій області 40 %. В Тернопільській області ці показники є зрівноваженими і складають по 42 %. В Хмельницькій області суттєвіші витрати припадають на продуктову групу – 49 % і лише 36 % – це промислова група.

В усіх областях основна частка витрат припадає на продуктову групу, що є ознакою незбалансованого рівня витрат та далекого від науковообгрунтованого рівня перерозподілу витрат домогосподарств. Але така структура загалом є властивою для більшості обласних територій України, що свідчить про загальноукраїнську проблему в цьому контексті.

Опираючись на обрані нами показник, що характеризують сферу зв'язку та комунікації, слід відзначити, що найбільш комплексний її розвиток спостерігається в Вінницькій області. Найменш збалансований даний сектор соціальної сфери, виходячи із обраних показників у Хмельницькій області.

Пропонований в нашому дослідженні методичний підхід за якісними рейтинговими показниками дозволяє сформулювати цілісне уявлення про проблему та провести оцінку функціонування соціальної сфери областей досліджуваного регіону. Він дає задовільні результати за умови використання значно кількості ознак у вихідних масивах інформації та їх статистичній однорідності та зрівноваженості.

На основі проведеного аналізу видно (табл 1), що найбільш збалансовано соціальна сфера функціонує в Тернопільській області. Це пов'язано з високою організацією освітньої сфери на рівні дошкільної, загальної та вищої освіти, сфери культури, що відстежується через затребуваність закладів культурного спрямування та їх оновлення, сферою торгівлі та масового харчування, які забезпечують доступність товарів та послуг ресторанного господарства для місцевого населення та туристів, а також зв'язку (використання населенням нових та діючих форм комунікацій) – ці показники забезпечили лідируючі позиції області.

Загальна картина бальної оцінки демонструє, що всі області досліджуваного регіону мають близькі показники розвитку соціальної сфери, але кожна з них часто має власні переваги в розвитку елементів соціальної сфери, що не дозволяє твердити про збалансований рівень функціонування соціальної сфери в межах цих територій. Так, для Вінницької області властивий високий розвиток сфери освіти, культури, житлово-комунального господарства та зв'язку але низький рівень функціонування медичної сфери і торгівлі. Для Тернопільської області властиві хороші показники за функціо-

нування складових освітньої сфери, культури, медицини та житлово-комунального господарства. Хмельницька область відзначається хорошим розвитком сфери культури, медицини та житлово-комунального господарства.

Пропонована кластеризація областей досліджуваної території (табл. 1) демонструє їх місце за показниками збалансованості функціонування соціальної сфери.

Таблиця 1.

Ранжування областей Подільського регіону за рівнем сформованості елементів соціальної сфери, за показниками 2018 р.*

Області	Критерії оцінювання / ранг								Зведена рейтингова позиція регіону	
	Освітня сфера	Культурна сфера	Медична сфера	Житлово-комунальне господарство	Торгівля і масове харчування	Зв'язок	Добробут населення	бали	Позиція	
Вінницька	2	3	3	1	1	1	1	13	2	
Тернопільська	1	2	1	1	3	2	2	12	1	
Хмельницька	3	1	2	1	2	3	3	15	3	

* Розраховано за Статистичний збірник «Регіони України», 2019. Частина 1; Статистичний збірник «Регіони України», 2019. Частина 2;

З метою вдосконалення організації соціальної сфери областей Подільського регіону в межах новоутворених територіальних громад є потреба розробки базових перспективних напрямків. Серед них варто виділити наступні: проблему подання недосконалої системи територіального розміщення об'єктів соціальної інфраструктури, пов'язану з нею проблему невпорядкованості відносин власності на об'єкти соціальної інфраструктури; потребує уваги питання недостатності бюджетних коштів для ефективного функціонування закладів соціальної інфраструктури; підвищення рівня кадрового забезпечення закладів соціальної сфери; покращення якості послуг, що надаються населенню об'єктами соціальної сфери. За умови акцентування уваги на цих питаннях соціальна сфера зможе повноцінно та всесторонньо забезпечувати потреби місцевих мешканців у послугах відповідного характеру та формувати комфортне соціальне середовище проживання.

Висновки та перспективи використання результатів дослідження. В процесі розгляду кожної складової соціальної сфери

Подільського регіону нами було зроблено аналіз основних груп критеріїв. Це дозволило визначити диференціацію рівнів сформованості соціальної сфери регіону загалом. На фоні регіонального показника функціонування та сформованості соціальної сфери суттєво вирізняється Тернопільська область, яка відзначається високою організацією освітньої сфери, сфери культури, торгівлі та масового харчування, а також зв'язку – ці показники забезпечили лідируючі позиції області. Хоча слід констатувати, що для областей Подільського регіону властива дуже вузька амплітуда сумативних показників, що може бути підтвердженням, що в консолідованому вигляді соціальна сфера не має суттєвих відмін в цих областях.

Здійснене дослідження дозволяє визначити стратегічні напрямки розвитку соціальної сфери в Подільському регіоні загалом та окремих його областях. На цій основі можна розробляти програми регіонального розвитку соціальної сфери для потреб регіонального розвитку.

Література:

1. Гукалова І.В. До питання осмислення територіальної ідентичності у сучасній соціальній географії // Регіональні проблеми України: Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення. Зб. наук. праць за матеріалами VI Міжнар. наук.-практ. конференції (8-9 жовтня 2015 р., Херсон) / За ред. І.О. Пилипенка, Д.С. Мальчикової. Херсон: ПП Вишемирський, 2015. С.129-135.
2. Гукалова І.В., Покляцький С.А. Стан соціальної сфери і охорони здоров'я та їх роль у житті населення Київського Придніпров'я. Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 4. Географія і сучасність. 2015. Вип. 19 (33). С. 127-139.
3. Кузишин А.В. Геопросторова диференціація елементів соціальної сфери областей Карпатсько-Подільського регіону. Наукові записки ТНПУ. Серія: Географія. Тернопіль: СМП «Тайп». 2018. № 1 (44). С. 64-71.
4. Куценко В.І. Трансформації соціальної сфери України: регіональний аспект: [монографія] / В.І. Куценко, Я.В. Остафійчук. Київ: Оріони, 2005. 400 с.
5. Мезенцев К.В. Суспільно-географічне прогнозування регіонального розвитку : Монографія. К.: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2005. 253 с.
6. Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Соціальний локалітет життя особистостей і територіальних спільностей. Економічна та соціальна географія // Відп. ред. Ішук С.І. 2012. Вип. 2 (65). С.3-22.
7. Поплавська І.В. Кластерний аналіз соціальної сфери областей Подільського регіону. Суспільна географія і картографія: наукова спадщина та сучасні українознавчі студії : Матеріали Всеукраїнського наукового онлайн-семінару з участю закордонних учених, присвяченого 120-літтю від народження професора Володимира Кубійовича (1900–1985) (Україна, м. Львів, 17 грудня 2020 р.). Львів : Простір-М, 2021. С. 221-224.

8. Підгрушний Г.П., Мезенцев К.В. Привабливість території для проживання людини: методологічні та прикладні аспекти дослідження. Український географічний журнал. 2015. Вип. 1. С. 32-41.
9. Розвиток соціальної сфери територіальних громад в умовах адміністративно-фінансової децентралізації / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України» ; за ред. С. Л. Шульц. Львів, 2018. 140 с. (Серія «Проблеми регіонального розвитку»).
10. Соціальна географія: підручник / за ред. Л. Немець та К. Мезенцева. К.: Фенікс, 2019. 304 с.
11. Статистичний збірник «Регіони України», 2017. Частина 1. За ред. І.Є. Вернера. Київ, 2017. 323 с.
12. Статистичний збірник «Регіони України», 2017. Частина 2. за ред. І.Є. Вернера. Київ, 2017. 687 с.
13. Статистичний збірник «Регіони України», 2019. Частина 1. За ред. І.Є. Вернера. Київ, 2020. 276 с.
14. Статистичний збірник «Регіони України», 2019. Частина 2. За ред. І.Є. Вернера. Київ, 2020. 640 с.
15. Топчієв О.Г., Мальчикова Д.С., Яворська В.В. Регіоналістика: географічні основи регіонального розвитку і регіональної політики: Навч. посіб. ОЛДІ-ПЛЮС, Херсон.
16. Bontis N. National intellectual capital index: a United Nations initiative for the Arab region. J Intellect Cap. 2004. Vol. 5 (1):13-39.
17. Cooke P., Clifton N., Oleaga M. Social capital, firm embeddedness and regional development. Reg Stud . 2005. Vol. 39(8):1065-1077
18. Kuzyshyn, I. Poplavska. Analysis of Territorial Differences of the Social Sphere elements in the Areas of the Carpathian-Podillia Region. Journal of Geology, Geography and Geoecology. Dnipro, 2018. № 27(2). P. 285-293.
19. Kuzyshyn A. Spatial diversification of the social sphere development in the Carpathian-Podillia region (Ukraine). Folia Geographica. Volume 61, 2019, No. 2. p. 144-162.
20. Malhotra U. Knowledge assets in the global economy: assessment of national intellectual capital. J Glob InfManag. 2000. Vol. 8(3). P 5-15.
21. Stahle P. National intellectual capital as an economic driver: perspectives on identification and measurement. In: Ahonen G. (ed), Inspired by knowledge in organizations. Essays in honour of Professor Karl-Erik Sveiby in his 60th birthday. Publications of the Swedish School of Economics and Business Administration, 2008. Nr 182, Helsingfors.
22. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/oporni%20shkoli/2021/01/Monitoring%20opornykh%20shkil%2001.2021.pdf>

References:

1. Hukalova I.V. Do pytannia osmyslennia terytorialnoi identychnosti u suchasni sotsialni heohrafiї // Rehionalni problemy Ukrainy: Heohrafichnyi analiz ta poshuk shliakhiv vyrishennia. Zb. nauk. prats za materialamy VI Mizhnar. nauk.-prakt. konferentsii (8-9 zhovtnia 2015 r., Kherson) / Za red. I.O. Pylypenka, D.S. Malchykovoї. Kherson: PP Vyshemyrskyi, 2015. S.129-135.
2. Hukalova I.V., Pokliatskyi S.A. Stan sotsialnoi sfery i okhorony zdorovia ta yikh rol u zhytti naselennia Kyivskoho Prydniprov'ia. Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Serii 4. Heohrafiia i suchasnist. 2015. Vyp. 19 (33). S. 127-139.
3. Kuzyshyn A.V. Heoprostorova dyferentsiatsiia elementiv sotsialnoi sfery oblastei Karpatsko-Podil'skoho rehionu. Naukovi zapysky TNPU. Serii: Heohrafiia. Ternopil: SMP «Taip». 2018. № 1 (44). S. 64-71.
4. Kutsenko V.I. Transformatsii sotsialnoi sfery Ukrainy: rehionalnyi aspekt: [monohrafiia] / V.I. Kutsenko, Ya.V. Ostafichuk. Kyiv: Oriony, 2005. 400 s.
5. Mezentsev K.V. Suspilno-heohrafichne prohnozuvannia rehionalnogo rozvytku : Monohrafiia. K.: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr «Kyivskiy universytet», 2005. 253 s.
6. Oliinyk Ya.B., Stepanenko A.V. Sotsialnyi lokalitet zhyttia osobystosti i terytorialnykh spilnosti. Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia // Vidp. red. Ishchuk S.I. 2012. Vyp. 2 (65). S.3-22.
7. Poplavska I.V. Klasternyi analiz sotsialnoi sfery oblastei Podil'skoho rehionu. Suspilna heohrafiia i kartohrafiia: naukova spadshchyna ta suchasni ukrainoznavchi studii : Materialy Vseukrainskoho naukovoho onlain-seminaru z uchastiu zakordonnykh uchenykh, prysviachenoho 120-littiu vid narodzhennia profesora Volodymyra Kubiiovycha (1900–1985) (Ukraina, m. Lviv, 17 hrudnia 2020 r.). Lviv : Prostr-M, 2021. S. 221-224.
8. Pidhrushnyi H.P., Mezentsev K.V. Pryvablyvist terytorii dlia prozhyvannia liudyny: metodolohichni ta prykladni aspekty doslidzhennia. Ukrainyky heohrafichnyi zhurnal. 2015. Vyp. 1. S. 32-41.
9. Rozvytok sotsialnoi sfery terytorialnykh hromad v umovakh administratyvno-finansovoї detsentralizatsii / DU «Instytut rehionalnykh doslidzen imeni M.I. Dolishnoho NAN Ukrainy» ; za red. S. L. Shults. Lviv, 2018. 140 s. (Serii «Problemy rehionalnogo rozvytku»).
10. Sotsialna heohrafiia: pidruchnyk / za red. L. Niemets ta K. Mezentseva. K.: Feniks, 2019. 304 c.
11. Statystychnyi zbirnyk «Rehiony Ukrainy», 2017. Chastyna 1. Za red. I.Ie. Vernera. Kyiv, 2017. 323 s.
12. Statystychnyi zbirnyk «Rehiony Ukrainy», 2017. Chastyna 2. za red. I.Ie. Vernera. Kyiv, 2017. 687 s.
13. Statystychnyi zbirnyk «Rehiony Ukrainy», 2019. Chastyna 1. Za red. I.Ie. Vernera. Kyiv, 2020. 276 s.
14. Statystychnyi zbirnyk «Rehiony Ukrainy», 2019. Chastyna 2. Za red. I.Ie. Vernera. Kyiv, 2020. 640 s.
15. Topchiiev O.H., Malchikova D.S., Yavorska V.V. Rehionalistyka: heohrafichni osnovy rehionalnogo rozvytku i rehionalnoi polityky: Navch. posib. OLDI-PLUuS, Kherson.
16. Bontis N. National intellectual capital index: a United Nations initiative for the Arab region. J Intellect Sar. 2004. Vol. 5 (1):13-39.
17. Cooke R., Clifton N., Oleaga M. Social capital, firm embeddedness and regional development. Reg Stud . 2005. Vol. 39(8):1065-1077
18. Kuzyshyn, I. Poplavska. Analysis of Territorial Differences of the Social Sphere elements in the Areas of the Carpathian-Podillia Region. Journal of Geology, Geography and Geoecology. Dnipro, 2018. № 27(2). P. 285-293.
19. Kuzyshyn A. Spatial diversification of the social sphere development in the Carpathian-Podillia region (Ukraine). Folia Geographica. Volume 61, 2019, No. 2. p. 144-162.
20. Malhotra U. Knowledge assets in the global economy: assessment of national intellectual capital. J Glob InfManag. 2000. Vol. 8(3). P 5-15.
21. Stahle R. National intellectual capital as an economic driver: perspectives on identification and measurement. In: Ahonen G. (ed), Inspired by knowledge in organizations. Essays in honour of Professor Karl-Erik Sveiby in his 60th birthday. Publications of the

Аннотация:**Л. Царик, И. Поплавская. ОРГАНИЗАЦИЯ СОЦИАЛЬНОЙ СФЕРЫ ОБЛАСТЕЙ ПОДОЛЬСКОГО РЕГИОНА: ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОЕ ИССЛЕДОВАНИЕ**

Статья посвящена определению современного состояния функционирования и оценки уровня сбалансированности составляющих социальной сферы областей Подольского региона (включает Винницкую, Тернопольскую, Хмельницкую). Предлагаемое исследование является актуальным и своевременным на этапе утверждения новой схемы административного устройства и внедрения децентрализации, а также передачи полномочий регулирования составляющих социальной сферы на уровень территориальных общин, которые только начинают функционировать.

С целью анализа современного состояния социальной сферы областей Подольского региона было подобрано систему из 25-ти показателей, которые были сгруппированы в семь категорий. Выбранные для сопоставления показатели имели как качественный, так и количественный характер. В своем единичном характере каждая отдельная группа показателей отвечала за определенную составляющую социальной сферы. Представляется уместным оценивать элементы социальной сферы в секторальном варианте, что позволит выявить сильные и слабые позиции их использования. В ходе исследования были объединены с целью проведения балльной оценки следующие её составляющие – образование, культура, медицина, жилищное хозяйство, коммунальные услуги, торговые услуги, коммуникация (связь) и уровень благосостояния. Это дало возможность составить целостное представление сформированности социальной сферы отдельных областных регионов и всей территории Подольского региона. Для каждой оценочной группы разработаны обобщающие выводы и рекомендации по их совершенствованию.

Для проведения исследования были выбраны методы синтеза и анализа, обобщения, работы с массивами статистических данных, которые приводились в официальных данных Государственной службы статистики Украины. С целью выявления определенных тенденционных процессов было обработаны данные по 2000-2018 гг. (в отдельных случаях временной промежуток был больше).

Общая картина балльной оценки показывает, что все области исследуемого региона имеют близкие показатели развития социальной сферы, но каждая из них часто имеет собственные преимущества в развитии отдельных элементов социальной сферы, что не позволяет утверждать о сбалансированном уровне функционирования социальной сферы в пределах этих территорий.

Предлагаемое исследование позволяет определить стратегические направления развития социальной сферы в Подольском регионе в целом и отдельных его областях. На этой основе можно разрабатывать программы регионального развития социальной сферы для нужд регионального развития.

Ключевые слова: Подольский регион, геопространственная организация, социальная сфера, образование, культура, медицина, жилищно-коммунальное хозяйство, торговля и массовое питание, коммуникация

Abstract:**L. Tsaryk, I. Poplavska. ORGANIZATION OF THE SOCIAL SPHERE OF THE AREAS IN THE PODILSK REGION: SOCIO-GEOGRAPHICAL RESEARCHER**

The article is devoted to determining the current state of functioning and assessing the balance level of the social sphere components in the Podilsk region (Vinnytsia, Ternopil, Khmelnytskyi). The suggested study is relevant and timely at the stage of approval of a new administrative structure scheme and the introduction of decentralization as well as transfer of powers to regulate the social sphere components to the level of newly formed territorial communities.

In order to analyse the current social sphere state in the Podilsk region, a system of 25 indicators was selected, which were grouped into seven categories. The indicators selected for comparison were both qualitative and quantitative. In its individual nature, each particular group of indicators was responsible for a certain component of the social sphere. It seems appropriate to assess the elements of the social sphere in the sectoral version, which allows to identify the strengths and weaknesses of their use. The study combines and scores its main components, including education, culture, medicine, housing, utilities, trade services, communications and welfare. This made it possible to form a holistic view of the social sphere formation of individual regional areas and the entire territory of the Podilsk region. Final conclusions and recommendations for their improvement have been developed for each evaluation group.

Methods of synthesis and analysis, generalization, work with arrays of statistical data, which were taken from the official data of the State Statistics Service of Ukraine, were chosen for the research. In order to identify certain trend processes, the data over 2000-2018 were processed (in some cases the time interval was longer).

The overall picture of the score shows that all areas of the study region have similar indicators of social development, but each of them often has its own advantages in the social sphere elements development, which does not allow to claim a balanced level of social functioning within these areas.

The carried out research allows to define strategic directions of social sphere development in the Podilsk region generally as well as in its separate areas. On this basis, it is possible to develop programs for regional development of the social sphere.

The carried out research allows to define strategic directions of development of social sphere in the Podilsk

region as a whole and its separate areas. On this basis, it is possible to develop programs for regional development of the social sphere for the needs of regional development.

Keywords: Podilsk region, geospatial organization, social sphere, education, culture, medicine, housing and communal services, trade and mass catering, communication.

Надійшла 12.05.2021 р.

УДК 911.3:32 (477)

DOI:<https://doi.org/10.25128/2519-4577.21.1.7>

Оксана СКЛЯРСЬКА

РЕФОРМА АДМІНІСТРАТИВНО-ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ВПЛИВУ НА СТАТУС І ФУНКЦІЇ ПОСЕЛЕНЬ

У статті проаналізовано зміни статусу та функцій поселень в результаті реформи АТУ України. Здійснено аналіз кількісних параметрів нового адміністративно-територіального устрою та проведено розрахунки диспропорцій районної ланки за площею та розмірами. Обґрунтовано, що реформування районного рівня АТУ передбачає зміну напрямків та інтенсивності міжпоселенських зв'язків. Зазначено можливі негативні та позитивні наслідки впливу адміністративно-територіальних змін на розвиток поселень.

Ключові слова: децентралізація, територіальна громада, розселення, адміністративно-територіальна реформа, функції поселень

Постановка науково-практичної проблеми. Реформа децентралізації реалізовується в Україні упродовж останніх 6 років і має на меті надання широких повноважень громадам задля їхнього розвитку. Необхідність адміністративно-територіальних змін в Україні є очевидною з огляду на важливість децентралізації та самоуправління для соціально-економічного розвитку поселень. Однак, на початковому етапі утворення об'єднаних територіальних громад вже були помітні деякі проблеми та небезпеки в контексті трансформації поселенської мережі та зміни статусу і функцій окремих міст і селищ. Адже запропонована методика адміністративно-територіального реформування містить чіткі кількісні параметри для базової ланки – громад, однак не враховує важливості збереження самоврядування для багатьох міст та екстичних функцій окремих селищ і сіл. Суспільно-географічний аналіз запропонованих схем реформування для Львівщини, проведений нами у 2015-2017 рр. [14] засвідчив, що були значні диспропорції в розмірах та людності громад, багато сіл залишилися поза зонами доступності центрів громад. Затверджені нові Перспективні плани у 2020 році внесли значні корективи, реформовано й районну ланку адміністративно-територіального устрою, однак ці зміни потребують глибокого наукового аналізу.

Актуальність і новизна дослідження. Реформа адміністративно-територіального устрою має як прибічників, так і опонентів. При цьому, здебільшого аналізують фінансові результати, міжбюджетні відносини, повноваження територіальних громад і нових районів. Однак, адміністративно-територіальна система

є взаємопов'язана з елементами суспільно-географічного середовища, і першочергово її зміни вплинуть на трансформацію поселенської мережі. В цьому контексті актуально і важливо дослідити наслідки впливу адміністративно-територіальної реформи на статус та функціональне значення поселень, а також перспективи і можливі загрози для подальшого розвитку різних категорій міст і сіл.

Новизна дослідження полягає в тому, що: проведено кількісну оцінку параметрів нового АТУ України, регіональних відмінностей диспропорцій районного поділу; здійснено аналіз центрального та ексцентричного розташування нових райцентрів як чинника подальшого розвитку поселень та міжпоселенських зв'язків на конкретних прикладах; виявлені і узагальнені можливі позитивні та негативні наслідки впливу реформи і зміни статусу поселень на подальший їхній розвиток.

Зв'язок теми з важливими науково-практичними завданнями. Дослідження різних аспектів впливу реформи АТУ на зміну статусу і функцій поселень, трансформацію поселенської мережі загалом обумовлене необхідністю і важливістю наукового обґрунтування результатів і перспектив реформи децентралізації в Україні, надання наукових рекомендацій для подальшого вдосконалення механізмів функціонування територіальних громад та нових районів відповідно до потреб суспільства.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Суспільна географія має значні теоретичні напрацювання щодо вивчення проблем АТУ України і пропозицій його реформування. Аналіз проблем адміністративно-